

پیشنهاد منشور اخلاقی داوری آثار علمی در حوزه سلامت: یک دیدگاه

زهره کاظم پورا^۱، حسن اشرفی ریزی^{۲*}، محمدرضا هاشمیان^۳

۱. استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

۲. استاد، گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، مرکز تحقیقات فناوری اطلاعات در امور سلامت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران.

۳. گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز، اهواز، ایران.

چکیده

اخلاق داوری آثار علمی، یکی از جنبه‌های مهم اخلاق پژوهش در حوزه سلامت است. از آنجاکه نتایج پژوهش‌ها، به پیشگیری، تشخیص، درمان، توان‌بخشی و مدیریت بسیار کمک می‌کند، کیفیت نتایج، اهمیتی ویژه دارند. هدف از این مقاله، نشان‌دادن ضرورت تدوین منشور اخلاق داوری آثار علمی در حوزه سلامت است. این بیان دیدگاه از آن جهت مهم است که رعایت‌کردن این اصول از طرف پژوهشگران و داوران آثار علمی می‌تواند به کیفیت آثار علمی تولیدشده، با هدف ارتقاء پیشگیری، تشخیص، درمان، توان‌بخشی و مدیریت در حوزه سلامت کمکی شایان کند. این منشور، قابلیت استفاده در سامانه‌های داوری آثار علمی را دارد و به مدیران پژوهش، در شناسایی مؤلفه‌های اخلاق داوری آثار علمی در حوزه سلامت، برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی مناسب پژوهشی و به داوران و دست‌اندرکاران مجلات و مراکز تحقیقاتی و پژوهشگاه‌ها، در داوری دقیق و منصفانه و بدون سوگیری آثار علمی حوزه سلامت یاری می‌رساند.

واژگان کلیدی: اخلاق داوری، منشور اخلاق، اخلاق در پژوهش.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۱۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۰۹

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۸/۲۱

* نویسنده‌ی طرف مکاتبه:

حسن اشرفی ریزی

آدرس: اصفهان، دانشگاه علوم پزشکی

اصفهان، دانشکده مدیریت اطلاع‌رسانی

پزشکی، گروه کتابداری پزشکی

کد پستی: ۸۱۷۴۶۷۳۴۶۱

تلفن: ۰۳۱ - ۳۷۹۲۵۱۶۱

Email: hassanashrafi@mng.mui.ac.ir

مقدمه

امروزه تولیدات علمی در جهان مورد توجه سیاستمداران، دانشگاهیان و حتی عموم مردم قرار گرفته است. همزمان با افزایش تولیدات علمی، احتمال افزایش سهوی و عمدی تخلفات پژوهشی نیز وجود دارد. این تخلفات می تواند شامل جعل داده ها، دستکاری داده ها، نشر سالامی^۱ (قطعه قطعه کردن یک اثر واحد)، سرقت علمی، و سوگیری در ارائه مطالب باشد. کوچکی و همکاران با بررسی ۳۰ سال تولیدات علمی ایران نشان می دهند که مقالاتی که دانشجویان در آن نویسنده اول یا مسئول بودند بیشتر گرفتار تخلف پژوهشی شده اند. همچنین رشد تخلفات پژوهشی در دهه ۸۰ بیشتر از دهه ۶ و ۷۰ بوده است (۱). اما با تصویب استانداردها، آیین نامه ها و مصوبات در خصوص رعایت اخلاق پژوهش و نیز آگاه شدن پژوهشگران، سطح تخلفات تا حدودی کاهش یافته است (۲). به نظر می رسد رشد و کاهش تخلفات پژوهشی علیرغم تدوین استانداردهای اخلاق پژوهش به مقدار زیادی تحت تاثیر فشار کشورها و دانشگاه ها برای تولیدات علمی بیشتر است (۲). با این حال، یکی از جنبه هایی که می تواند به سلامت تحقیقات مرتبط با حوزه سلامت کمک شایانی نماید، توجه به اخلاق داوری آثار علمی در حوزه سلامت است که نیاز به سیاست گذاری، برنامه ریزی، اجرا و کنترل می باشد. در واقع توجه به اخلاق داوری می تواند حاصل کسب دانش و تجربه باشد. با این حال در برخی مواقع داوران آثار علمی به طور سهوی یا حتی

پیام های کلیدی

- شناخت مولفه های داوری اخلاقی آثار علمی بسیار با اهمیت است و می تواند به داوران آثار علمی در داوری عادلانه و متصفانه به دور از هر نوع حب و بغض کمک نماید.
- تدوین منشور اخلاق داوری می تواند در سامانه های داوری آثار علمی استفاده شده و به مدیران پژوهش در جهت سیاست گذاری و برنامه ریزی مناسب پژوهشی کمک نماید.
- مولفه های اخلاق داوری در زمینه هایی مانند عدم آسیب رساندن به نویسندگان، حفظ حریم خصوصی و مالکیت فکری نویسندگان، پذیرش داوری بر اساس تخصص، عدم سوگیری در داوری و صرف وقت کافی برای داوری دارای اهمیت است.

عمدی اخلاق داوری را رعایت نمی کنند که نیازمند شناسایی دلایل و نیز راه حل ها و اصول مناسب می باشد.

بحث

نشر پژوهش های علمی یکی از جنبه های پیشرف علمی کشورها محسوب می شود؛ و همان طور که ذکر شد، یکی از جنبه های مهم اخلاق پژوهش در حوزه سلامت، اخلاق داوری

1. Salami Publication

تکمیل فرم داوری، ایجاد سردرگمی برای نویسندگان و سردبیر و مانند آنها به چشم می خورد که لازم است ابعاد مختلف چنین مساله ای شناسایی و دستور العملی یکپارچه برای این فرایند تدوین شود. بنابراین یکی از مقوله هایی که می تواند به کیفیت آثار علمی حوزه سلامت کمک نماید، انجام داوری های با کیفیت در یک چارچوب اخلاقی است که نتیجه چنین فرایند داوری هم به لحاظ محتوایی و اجرایی مفید و موثر خواهد بود. در این روند کمیته های اخلاق با ابلاغ استانداردهای اخلاق داوری و نیز با سیاست گذاری و نظارت دقیق می توانند مسیر داوری و به تبع آن پژوهش با کیفیت را هموار سازند (۸).

باید توجه داشت که فرایند داوری در مرحله پیش از انتشار آثار علمی (کتاب، مقاله، طرح تحقیقاتی، پروانه ثبت اختراع و...) معمولاً فرایندی طولانی، حساس و سخت خواهد بود و نیاز به دقت نظر علمی خاص هم از طرف دست‌اندرکاران پژوهش و هم از طرف داوران علمی می‌باشد. در واقع این مراحل به افزایش کیفیت اثر علمی منجر خواهد شد. داوران به دست‌اندرکاران پژوهشی از جمله سردبیران، مدیران پژوهشی، روسای مراکز تحقیقاتی و انتشارات کمک خواهد کرد که از بین آثار علمی مرتبط بهترین آثار را از نظر کیفی انتخاب نمایند، در عین حال به آنها کمک می کند تا نظرات داوران را به نویسندگان انتقال داده و به بهبود کیفیت اثر علمی کمک نمایند.

بررسی آثار مرتبط با اخلاق پژوهش نشان می دهد که دستورالعملی یکپارچه در خصوص اخلاق داوری آثار علمی در حوزه سلامت در ایران وجود ندارد و در برخی منابع فقط برخی ابعاد و مولفه ها بررسی شده است. در رابطه با داوری آثار علمی

آثار علمی می باشد. در واقع فرایند انتشار پژوهش، از تولید تا دسترسی جامعه علمی به آن، فرایندی حساس می‌باشد (۳-۴). اندیشه‌های هر فرد تا زمانی که آزادانه در اختیار دیگران قرار نگرفته و مورد ارزیابی قرار نگیرد هویت علمی نخواهد یافت و در شبکه علمی جایگاهی کسب نخواهد کرد (۵). اما آنچه حساسیت نسبت به داوری آثار علمی را در حوزه سلامت بیشتر می کند، استفاده از نتایج این پژوهش ها در راستای پیشگیری، تشخیص، درمان، توانبخشی و مدیریت می باشد و هر پژوهش با دقت و کیفیت کم می تواند این فرایندها را دچار اختلال کرده و حتی باعث صدمه مالی و جانی به بیماران و ذی نفعان سلامت شود (۴). امین خندق و پاک مهر اشاره می کنند که پژوهش همان طور که می تواند انسان را در مسیر تعالی و رشد قرار دهد، چنانچه به آن بی توجهی شود، صدمات جبران ناپذیری خواهد گذاشت. در عین حال بی توجهی می تواند به کاهش انگیزه پژوهشگران برای انجام پژوهش منجر شود (۶). از دیگر تبعات بی توجهی به اخلاق پژوهش، به ویژه داوری ناشیانه آثار علمی و تحقیقی، بی اعتمادی سیاست گذاران به پژوهش های دانشگاهی خواهد بود. افشار، حسینی و عباسی به این نکته اشاره می کنند که بیشترین توجه به اخلاق پژوهش متعلق به حوزه سلامت می باشد و انجام چنین پژوهشهایی که به شکل نامناسبی طراحی و اجرا گردند، می توانند باعث وارد آوردن صدمات اجتماعی و احساسی شدید به پژوهشگر و شرکت کنندگان در پژوهش شوند (۷). برای مثال در گزارش داوری برخی آثار علمی نشانه هایی از تحقیر نویسندگان، استفاده از کلمات نامناسب، داوری سوگیرانه، داوری سطحی، نقص در

نتیجه گیری

امروزه انتشارات علمی با سرعت زیادی در جهان به لحاظ کمی و کیفی در حال گسترش می باشد. عرصه تولید تا انتشار و نیز کاربست نتایج به عنوان بستری برای رقابت کشورها با همدیگر درآمده است. ایران نیز همچون سایر کشورها باید بتواند از این بستر استفاده بهینه نماید و نقش خود را نیز به شکل درست ایفا نماید. اما حضور در این عرصه نیاز به یک مقدمات و اصولی دارد که بی توجهی به آن می تواند تبعات منفی برای کشور ایجاد نماید. یکی از این اصول، رعایت اخلاق پژوهش در همه فرایندها انتشار یک اثر می باشد. داوران آثار علمی تا حد زیادی می توانند تضمین کننده این کیفیت باشند. اما لازمه این داوری با کیفیت، وجود دستورالعمل / اصول یا منشوری برای داوری اخلاقی می باشد.

در واقع، یکی از جنبه های مهم در اخلاق پژوهش در حوزه سلامت، رعایت اخلاق داوری آثار علمی می باشد. اما آنچه حساسیت نسبت به داوری آثار علمی را در حوزه سلامت بیشتر می کند، استفاده از نتایج این پژوهش ها در راستای پیشگیری، تشخیص، درمان، توانبخشی و مدیریت می باشد و هر پژوهش با دقت و کیفیت کم می تواند این فرایندها را دچار اختلال کرده و حتی باعث صدمه مالی و جانی به بیماران و ذی نفعان سلامت شود. بررسی آثار مرتبط نشان می دهد که دستورالعملی یکپارچه در خصوص اخلاق داوری آثار علمی در حوزه سلامت در ایران وجود ندارد و در برخی منابع فقط برخی ابعاد و مولفه ها بررسی شده است. برخی این مولفه ها عبارتند از عدم آسیب

در داخل و خارج از کشور به ویژه فرایند داوری، چالش ها و مشکلات داوری اخلاق داوری، چگونگی پاسخ به داوری داوران پژوهش هایی متعدد (۴،۹-۱۴) انجام شده است. در عین حال «کمیته اخلاق نشر^۱» (COPE) به عنوان مهم ترین نهاد بین المللی در این خصوص به برخی نکات مهم برای همترازخوانی (داوری آثار علمی)؛ مانند پرهیز از سونگری، قضاوت عادلانه، تسریع در امر داوری، شفافیت در داوری، و توجه به مباحث مرتبط با سرقت علمی اشاره دارد (۱۵).

در «راهنمای کشوری اخلاق در انتشار آثار پژوهشی علوم پزشکی» به عنوان مهم ترین سند در موضوع اخلاق پژوهش در ایران به جنبه های مختلف اخلاق اشاره شده است؛ اما در خصوص داوران، ویژگی های آنها و چگونگی داوری اخلاقی توجه جامع نشده است که هنوز نیاز به بررسی بیشتر دارد (۱۶). بنابراین علیرغم اینکه در متون اشاره شده و در برخی اسناد بین المللی نظیر «کمیته اخلاق نشر» به موضوع داوری توجه ویژه دارند، اما در خصوص منشور اخلاق داوری آثار علمی حوزه سلامت در ایران پژوهشی به صورت یکپارچه یافت نشد. لذا پژوهشگران این مقاله پیشنهاد می کنند پژوهشی برای تدوین منشور اخلاق داوری آثار علمی در حوزه سلامت انجام شود تا از این رهگذر بتوان ضمن شناسایی مولفه های مرتبط با اخلاق داوری آثار علمی مرتبط با سلامت، زمینه آگاه سازی بیشتر داوران را جهت پایبندی به این منشور فراهم ساخت.

تشکر و قدردانی

این مقاله برگرفته از طرح تحقیقاتی با عنوان «تدوین منشور اخلاق داوری آثار علمی در حوزه سلامت» به سفارش معاونت تحقیقات و فناوری دانشگاه علوم پزشکی اصفهان با کد اخلاق IR.ARI.MUI.REC.1402.068 می باشد.

تعارض منافع

نویسندگان هیچ نوع تضاد منافی ندارند.

رساندن به نویسندگان، حفظ حریم خصوصی و مالکیت فکری نویسندگان، پذیرش داوری بر اساس تخصص، عدم سوگیری در داوری، صرف وقت کافی برای داوری، آگاه کردن سردبیر نسبت به انواع تخلفات پژوهشی در اثر تحت داوری، استفاده از استدلال و بیان دقیق برای تدوین گزارش داوری، و تدوین متن داوری سازنده برای سردبیر. پژوهشگران این مقاله پیشنهاد میکنند پژوهشی برای تدوین منشور اخلاق داوری آثار علمی در حوزه سلامت انجام شود؛ تا از این رهگذر بتوان ضمن شناسایی بیشتر مولفه های مرتبط با اخلاق داوری آثار علمی مرتبط با سلامت، زمینه آگاه سازی بیشتر داوران را جهت پایبندی به این منشور فراهم آورد.

منابع

1. Kochaki A. 30 years agricultural research in Iran. *Agroecology*. 2014; 5(4), :395-405 [in Persian].
2. Ghasemzadeh N, Nikravan Fard N, Rahimi Rad M H, Mousavipour S, Faramarzi Razini F. A survey on the rate of observance of research ethics in approved proposals at Urmia University of Medical Sciences (2003 - 2008). *IJMEHM* 2013; 6 (2) :67-85 [in Persian].
3. Danziger RS, Nordgren RK, Singh M, Solaro RJ, Berbaum ML. Analysis of the editorial review process of the *Journal of Molecular and Cellular Cardiology*. *Journal of molecular and cellular cardiology*. 2018;114:124-8.H.
4. Ashrafi-rizi H. Identifying the Methods to Evaluate and Improve Reviewer's Performance in Health Scientific Journals. *Health Inf Manage* 2019;16(3):129-35.
5. Horri A. *The principles of scientific writing* Tehran: Iran Public Libraries Foundation; 2005 [in Persian].
6. Aminkhandaghi M. Education of Standards of Research Ethics: The Undeniable Necessity of Higher Education Curricula. *Ethics in Science and Technology* 2013; 7 (4) :19-30[in Persian].
7. Afshar I, Hosseini M., Abasi M. Ethical considerations in educational research. *History of Medicin Journal* 2010; 3(8): 65-91 [in Persian].
8. Brown C, Spiro J, Quinton S. The role of research ethics committees: Friend or foe in educational research? An exploratory study. *British Educational Research Journal*. 2020;46(4):747-69.
9. Ashrafi-Rizi H, Samouei R. Review process of the health scientific journals according to explanation of experts. *Journal of Education and Health Promotion*. 2019;8.
10. Allmark P. The ethics of research with children.(Ethical issues in research). *Nurse researcher*. 2002;10(2):7-20.
11. Golder S, Ahmed S, Norman G, Booth A. Attitudes toward the ethics of research using social media: a systematic review. *Journal of medical internet research*. 2017;19(6):e195.
12. Campbell SP. Ethics of research in conflict environments. *Journal of Global Security Studies*. 2017;2(1):89-101.
13. Page SA, Nyeboer J. Improving the process of research ethics review. *Research integrity and peer review*. 2017;2(1):1-7.
14. Motalebifard A, Navehebrahim A, Mohabbat H, Sadin AA. Diagnosis and scientific framework development of peer review: A qualitative approach. *Journal of Knowledge Studies*. 2013;6(22):73-84 [in Persian].
15. Committee on Publication Ethics. COPE Ethical Guidelines for Peer Reviewers. United Kingdom: Committee on Publication Ethics; 2013. Available at: <https://publicationethics.org/resources/guidelines/cope-ethical-guidelines-peer-reviewers>
16. Kiarash Aramesh et al. National guidelines for ethics in the publication of research works in medical sciences. Ministry of Health and Medical Education; 2012.

Proposing a Charter for Ethical Peer Review of Scientific Works in the Field of Health: A Commentary

Zahra Kazempour¹, Hasan Ashrafi-rizi^{*2}, Mohammadreza Hashemian³

1. Assistant Professor, Department of Knowledge and Information Science, Payame Noor University, Tehran, Iran.

2. Professor, Department of Medical Library and Information Science, Health Information Technology Research Center, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran.

3. Medical Library and Information Science Department, Ahvaz Jundishapur University of Medical Sciences, Ahvaz, Iran.

Received: 01 January 2024

Accepted: 30 October 2024

Published: 11 November 2024

***Corresponding Author**

Hasan Ashrafi-Rizi

Address: Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran.

Postal Code : 8174673461

Tel: 98 31 37 92 51 61

Email: hassanashrafi@mng.mui.ac.ir

Citation to this article:

Kazempour Z, Ashrafi-Rizi H, Hashemian M. Proposing a charter for ethical peer review of scientific works in the field of health: A Commentary. *Iranian Journal of Medical Ethics and History of Medicine*. 2024; 17:Article number: 15.

Abstract

The ethics of reviewing scientific works is a crucial aspect of research ethics in the field of health, where the outcomes significantly impact prevention, diagnosis, treatment, rehabilitation, and management, highlighting the importance of the quality of research results. Accordingly, this study aimed to develop a charter for the ethical peer review of scientific works in the field of health. The significance of this commentary lies in that researchers' and reviewers' adherence to ethical principles can contribute to enhancing the quality of scientific works aimed at prevention, diagnosis, treatment, rehabilitation, and management in the field of health. This charter can serve as a framework for scientific work review systems, assisting research managers in identifying the ethical components essential for reviewing scientific works in the field of health to develop effective research policies and plans. Moreover, it would help reviewers and practitioners at journals, research centers, and institutes, facilitating accurate, fair, and unbiased reviews of scientific works in the field of health.

Keywords: Ethics of peer review, Ethics charter, Research ethics.

